

Uloga „Lazareta“ za vrijeme Dubrovačke republike u preventivi humane i veterinarske medicine

LAZARET — je odvojeno izgrađena i ograđena sanitarna ustanova u luci — ili u njezinoj blizini neposrednoj, a služi za upućivanje i zadržavanje zaraženih ili od zaraze sumnjivih brodova, njihovih posada i putnika, živog ili mrtvog broskog tereta, da bi se podvrgli karantenskim mjerama.

U srednjem vijeku je to poglavito sanitarna ustanova za gubave, zvani »lazare« po Lazaru grubom prosjaku iz parabole sv. Luke.

Iz povijesne predaje se razabire, da su se važnije pomorske države nastojale zaštititi od unošenja zaraza, pa je, tako Venecija 1377. god. prekinula svaki trgovački promet sa okuženim zemljama. Obustava prometa teško je pogodila narod i državnu blagajnu pa je to bila samo privremena mjera.

Dubrovačka Republika je prva primijenila praktični postupak, te je, uz strogo osiguranje potrebnih zaštitnih propisa, održavala u punom opsegu trgovačku izmjenu dobara i putnički promet.

Dubrovačko Veliko Vijeće, naime, 27/III 1377. je zaključilo, da nitko, tko ne provede 30 dana na otoku Mrkanu ili Cavtatu, ne smije ući u Grad ili okolicu. Zgrada za smještaj putnika nije bilo, pa su zbog toga

morali stanovati u daščarama ili pod vedrim nebom. Kasnije za tu svrhu upotrebljavan i otok Bobara i Supetar. Time je osnovan zapravo i prvi Lazaret. Odluka o tome je zabilježena u tzv. LIBER VIRIDIS (Zelena knjiga) cap. 49, fol. 78 pod naslovom, **Veniens de locis pestiferis non intrent Ragusium vel districtum**.

Kuga, koja je vladala u cijeloj Evropi, nije poštedila ni Dubrovnik, i ona se javila 1348—1371—1374. godine. Kako u ono vrijeme medicina nije bila na visini, u borbi protiv kuge jedino što se upotrebljavalo bilo je paljenje vatre i kađenje, zalijevanje krečom, karbolnom kiselinom i lukšijom. To bi ličilo na današnje dezinfekcione metode. U pojedinom slučaju povećanog pomora spaljivalo bi se s bolesnikom ili sa umrlim sve što je bilo u vezi sa njime, čak i kuća umrlog, a više puta su tako spaljena i čitava naselja.

Naravna stvar, da je veliki pomor ljudstva u Evropi iza kužnih epidemija u XV st. potakao na ideju o suzbijanju i obrani od kuge i kužnih bolesti, kada se vidjelo i spoznalo, da se bolest prenosi od bolesnog na zdravog putem, kako se mislilo — izravnog dodira, kontakta, pa se zato i pokrenula teorija o kontagioznosti. Ova teorija o kontagioznosti brzo je zavla-

dala. Na osnovu toga je najprije uvedena izolacija i blokada bolesnih, a zatim preventivna mjera zaštite — karantena. Ove su karantene odigrale značajne uloge u spriječavanju kuge. One su značile prekretnicu u kružnim invazijama, jer je pomoću njih uspjelo ne samo izolirati oboljele ili sumnjive od kuge nego i spriječavati prodor bolesti u zdrave krajeve i tako zdrave krajeve očuvati od invazije kuge pravovremenim karantenziranjem svih ljudi i sve robe kako žive i mrtve iz okuženih ili sumnjivih krajeva.

Svakako, ova je mjera značila veliki napredak prema prije, iako se u samo liječenje kuge nije ulazilo. Spaljivanje svega, što je sa bolesnikom **odnosno sa umrlim** došlo u vezu i dalje se provodilo, to jest polijevanje mrtvog vapnom, karbolnom kiselinom, lukšijom kao i lijevanjem vapna u grobove.

U karanteni su se ljudi i roba zadržavali, čistili i bradili i u neku ruku dezinficirali (karbolna kiselina, lukšija, vapno) pa se zato može reći da je samom karantenom u Lazaretu postignuto najviše što se moglo. Dubrovnik, koji nije nikada ni u jednoj većoj ili važnijoj uredbi zaostajao za drugim velikim gradovima a u mnogim je čak i predvodio kao na primjer u farmaciji, gradnji vodovoda i zdenaca, gradnji silosa, u osnivanju nahodišta, sirotišta, bolnica itd. a i u mnogim zdravstvenim higijenskim i medicinskim — veterinarskim mjerama osnovao je, kako smo rekli svoju prvu karantenu 1377. godine.

Zanimljivo je, da je Dubrovačka Republika odigrala jednu od najvažnijih uloga među svim ostalim karantenama evropskog mediterana, a u Dubrovniku jednu od najvažnijih uloga među svim ustanovama. O rijetko kojoj ustanovi, ne vodi toliko brige, Veliko Vijeće i Malo vijeće — kao o Lazaretima tako da su arhivski spisi puni propisa, zakonskih odredaba u vezi sa kugom i karantenom. Što više, mali, ali odlično upravljani Dubrovnik o svemu savjesno vodi računa i u svakoj akciji povodi s jednim istim ciljem: **biti među prvima i naprednijima, ali istodobno sačuvati život i imetak svojih građana i slobodu!**

Na sjednicama Velikog Vijeća 5/IV zaključeno je, da Malo vijeće i knez imenuju posebne službenike, koji će nadzirati obalu i smještati sumnjive u Lazaret u samostan na otoku Mljetu, koji je iste godine pretvoren u Lazaret. Daljnji napredak postignut je kada je 1426. godine odlukom Velikog Vijeća osnovano Vrhovno zdravstveno vijeće. Njegovi članovi su bili sanitetski činovnici, a zvali su se CAZZAMORTI — LOVCI SMRTI, i mogli su kažnjavati prekršitelje karantenskih propisa. Najteža kazna je bila odsijecanje uha.

1430. godine Lazaret je prenesen na Danče, zatim u ovećanom i modernijem obliku izgrađivan na otoku Lokrumu (1534—1586) a od godine 1590. postepeno zidan i izgrađivan na Pločama.

Izgled prvih karantena Dubrovnika je bio vrlo jadnan. Bile su to uglavnom barake-dašćare. To nije učinjeno bez uzroka. Ne samo zato, što su se barake mogle brzo postaviti, nego ih se u slučaju potrebe, moglo brzo spaliti i uništiti.

Izgled takvog karantena je bio na otoku Mrkanu, Bobari i Supetru. Zidani karanten je bio na Dančama i on je služio čitavo XVI st. I dan danas postoje zidine u blizini današnjeg samostana kao i Zdenac. Radi malenog prostora, isti je bio premješten na otok Lokrum koji je također zidan, u okolini benediktinskog samostana čije su zidine i danas ušćuvane (danas Oceanografski Institut) ali u potpunosti nije bio dovršen radi strateških razloga.

Važnost lokacije na Pločama je postala očita i Senat odluči da se gradnja Lazareta započne na Pločama. To je posljednji Lazaret na teritoriji Dubrovačke

Republike. Gradnja je započela i definitivno je završen 1624. ili 1627. godine.

Nema sumnje, da je odluka, da se baš na Pločama izgradi Lazaret bila na svome mjestu, radi toga, što je sva kopnena trgovina sa istoka išla glavnim prometnim drumom iz Carigrada, sredinom Balkanskog poluostrva i kod Dubrovnika izbijala na more. S druge strane, gradnja Lazareta na morskoj obali, omogućila je pristup brodovima, gdje je roba mrtva i živa sa njih preuzimana, odnosno gdje se roba sa kontinenta odvažala morskim putem.

Napokon, kuga je najviše harala u Turskoj, pa je izlascima turskih puteva i drumova trebalo postaviti karantenu. Kopneni put je izbio kod Dubrovnika upravo pred gradskim vratima od Ploča.

Dok Lazaret nije bio gotov, a važnost položaja na Pločama postala očita, uzeta je za kontumac privremeno tvrđava Revelin-a za čišćenje i čuvanje robe, katkada je služio i susjedni magazin soli. Izgrađeni Lazaret je bio ne samo lijepa i monumentalna građevina i za one prilike jedinstvena građevina, nego i savršeno upravljani. (Vidi prilog No. 1). Lazaret je čuvalo 50 vojnika sa svojim zapovjednikom. Imao je uredne putničke sobe, kuhinje, staje za stoku, magazine za raznu robu kao animalne proizvode, te potreban pribor za vršenje karantenske službe.

Zgrada Lazareta i danas postoji: sastoji se od 5 prostranih lađa. Svaka sa jednim širokim trijemom sa svake strane na monumentalnim arkadama, s velikim stubištem, odnosno silazom u sredini, zvanim — badžafer-a sredina svake lađe je otvorena i bez krova, a prostrani su trijemovi natkriveni krovom. Pet kuća više toga zatvara Lazaret prema ulaznom prostoru, u koji se sada ulazi širokim željeznim vratima na zapadu, odmah od Grada, te su nesumnjivo jedan od najinteresantnijih građevina staroga Dubrovnika.

Kulturno-historijska važnost Lazareta sastoji se u tome, što je izgrađen izvan gradskih zidina, ali tako, da s gradskim zidinama i utvrđama oko stare luke čini skladnu cijelinu. Istodobno je Lazaret kako smo spomenuli na svršetku jednog od najvažnijih kopnenih puteva i uz morsku obalu, te je bio savršeno pretovarište karavana u tadašnjem prometnom sistemu i pokazuje svojim savršenim smještajem dalekovidnost svojih graditelja i veličinu njihove trgovačke i ekonomske politike.

Osim toga, po svojoj savršenoj izgradnji u obliku 5 lađa, prostoru za ljude, stoku i žive i mrtve robe, on je jedinstveni primjerak medicinske i higijenske arhitekture.

Dubrovački Lazaret je posve opravdao svoje osnivanje, jer se kuge, praktički u Dubrovniku i ne spominju, a koje su zabilježene 1647—1666—1701—1784 god. koje uopće nisu bile kuge nego crne kozice. Napokon, budući da su mediteranski gradovi redom slijedili primjer starog Dubrovnika, tako da su odredili po uzoru na Dubrovnik karanten od 30 dana i izgradili u tu svrhu lazarete (Marseille 1383 — Pisa 1464 — Genova 1467).

Kako od Venecijanskog lazareta nije više ništa preostalo, a Milanski lazaret porušen kao dotrajavao, ovaj dubrovački lazaret je jedini primjerak veebnih prvobitnih karantenskih ustanova evropskog mediterana, koji je preostao i uzdržan usprkos zubu vremena i ljudskim rušilačkim naporima.

I kao savršeni, upravo jedinstveni primjer medicinske povijesti, kao krasan, riječit i očit dokaz velikih i uvijek savremenih tadašnjih medicinskih i higijenskih tendencija staroga Dubrovnika, i kao estetski savršena monumentalna građevina sa svojim arhitektonskim fi-

nesama, a uz to praktički jednostavan i dostojanstven i kao jedini primjerak preostalih mediteranskih lazareta — ovaj Lazaret na Pločama zaslužuje kao rijetka građevina da je uistinu restauriran — ušćuvan tačno prema prvome Lazaretu i za vječna vremena sačuvan!

Ovaj građevni blok staroga Dubrovnika još dobro ušćuvan, restauriran može poslužiti i praktičnoj svrsi kao što se i počelo da bude pretvoren u modernu tržnicu ne dirajući njegove stare karakteristike, i tako će služiti koliko kao spomenik nekadašnje velike kulture, toliko i kao savremena ustanova modernog života.

LITERATURA:

Dub. Arhiva—Cons. Rag. — fol 70—152—153—197

Dub. Arhiva—Cons. majus fol 107, 57—58—59—106

Tadić Jeremić — Prilog poznavanju sanitetskih i higijenskih mjera u starom Dubrovniku.

Veliko i Malo Vijeće Dubrovačke Republike, vodeći brigu o Lazaretima kao ustanovi, kao o malo kojoj, donosi detaljna uputstva — PRIORU LAZARETA, koja su kasnije i za vrijeme okupacije sa strane Francuza odobrena i nešto proširena (1808—12) V — 19 tačaka, čime je čitav režim dat za LAZARETE.

Osnovana zdravstvena komisija je dobila strogu naredbu da se tačke moraju tačno i strogo provoditi od časa kada ih prior primi.

1. Pregradna vrata navrh stepeništa, koje s mora vode u Lazarete, moraju biti uvijek zaključana, osim kada se prenosi roba, stoka ili prolaze osobe u kontumacu (karantenu). Ključ, mora stajati uvijek kod priora.
2. Po danu, u vrijeme kad osobe u kontumacu (karanteni) stoje iza ograde blizu vrata stepeništa ili blizu lazareta, određenih za njihov boravak moraju biti pod stražom jednog vojnika, koji će paziti na njihovo vladanje.

3. Nitko od osoba u kontumacu ne smije lično prodavati, na malo, bilo koju robu, pa ni onu koja ne prenosi zarazu, kao što su jegulje, ikra, duhan, suho meso i druge slične stvari. Ovu prodaju moći će vršiti u ime i za račun osobe u kontumacu osoba koja ima slobodno kretanje, uz prethodno uobičajeno čišćenje i mjere opreza.

4. Ljudi koji izdržavaju kontumac (karanten) u Lazaretu, moraju poslije zalaza sunca biti zaključani u prisustvu priora, u odnosne lazarete, a ujutro otključani, također u njegovom prisustvu; što se tiče posada brodova u kontumacu, one će ujutro, u sat određen od priora, doći na određeno im mjesto, a poslije podne pola sata prije zalaza sunca, vratiće se na svoje brodove.

5. Oni lazareti, koji su sada napučeni ljudima u kontumacu, ne smiju biti upotrebljeni ni u kakve druge svrhe, već uvijek moraju biti spremni i pripremljeni za zdravstvene svrhe.

6. Od danas unaprijed, Murlaki i Turci, koji stižu kopnom iz Bosne ili iz Albanije, moraju na odgovornost priora, ostati u Lazaretima u kontumacu 7 dana, sa robom od upotrebe, a njihova trgovačka roba bilo koje vrste, mora biti očišćena i prozračivana 14 dana. Po sebi se razumije, da moraju izdržati kontumac u odijeljenom mjestu od onoga, u kojima bude njihova trgovačka roba: prozračivanje robe od upotrebe i trgovačke robe (kože, proizvodi kože, suho meso) mora se vršiti svaki dan i u prisustvu priora od strane nosača, koji će se u tu svrhu podvrći kontumacu, ili u od strane vlasnika, ako budu htjeli da ostanu skupa sa robom 14 dana.

7. Nijedan Turčin ili Murlak ne smije ući u Grad, ako ga prije ne vidi i ne pregleda prior i ne dađe mu dozvolu.

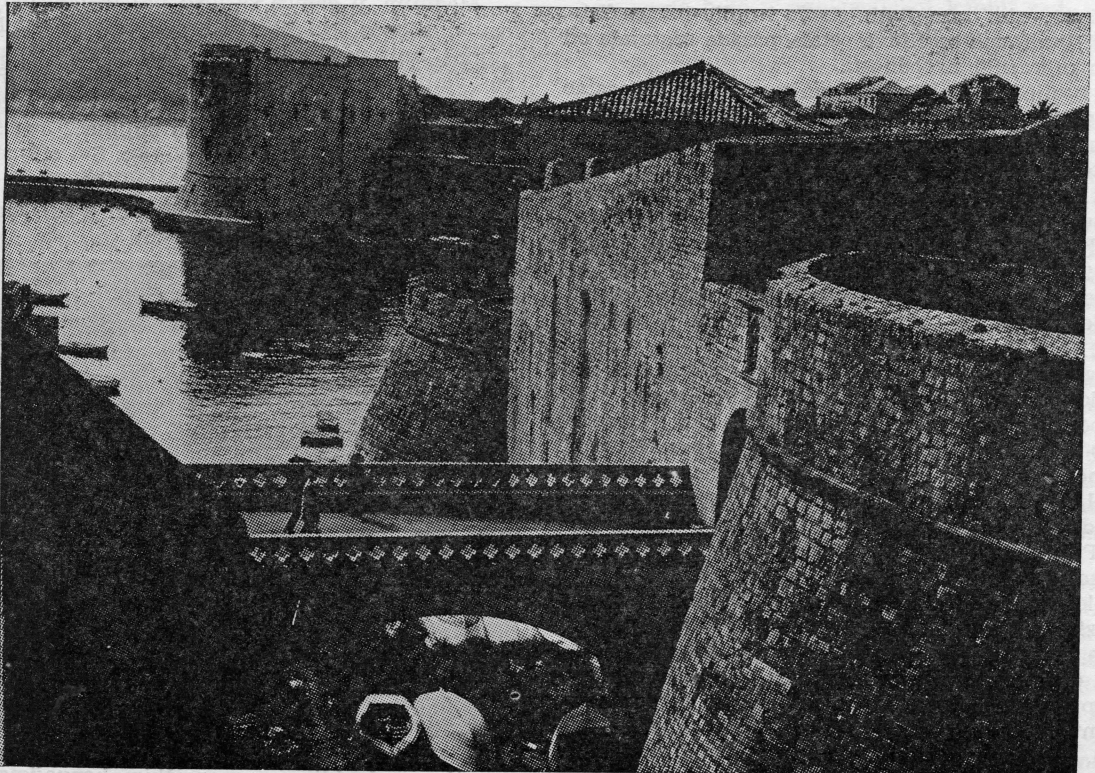

Čuveni dubrovački »Lazareti« — Karantena za ljude, živu stoku i raznu trgovačku robu. Zgrade »Lazareta« se vide između današnjeg hotela »Excelsior« i Gimnazije »Marija Radeljević«.

8. Kurir koji dolazi iz Carigrada ili iz drugih sumnjivih mjesta, mora ostati pod stražom u kućici, koja je za njega određena. U tu svrhu, prostorija zvana Sanitet, gdje se raskužuju pisma, od danas unaprijed, mora se držati bezuslovno praznu i ne smije se upotrebiti ni u kakve druge svrhe, nego jedino za raskuživanje pisama.
10. Broj vojnika određenih za službu i stražu u lazaretima, mora se rasporediti po satima: jedan vojnik može zamijeniti drugoga, samo ako je i sam iz grupe određenih za službu u lazaretima; njihova imena i prezimena moraju biti unesena u jednu knjigu, o kojoj će kasnije biti govora. Prior ne smije upotrebiti nijednog od njih za bilo koji vlastiti ili tuđi posao, ni odalečiti ih sa njihova mjesta, ni pod kakvom izlikom noću, one koji nisu na straži moraju prisiliti da spavaju u kući određenoj za vojnike.
11. PRIOR LAZARETA kome se ne može propisati ni utvrditi neko određeno držanje, obzirom na raznolikost prilika koje sada otežavaju ili olakšavaju postupak prema ljudima u kontumacu i raznolikoj robi koja dolazi morem ili kopnom, primiće se u prigodi potrebna uputstva od deputacije.
12. Prior od sada unaprijed mora držati 2 knjige, jednu za osobe, drugu za svu robu: u prvoj mora se ubilježiti, dan, mjesec, godina, ime i prezime i domovina onih kojih dolaze kopnom iz Turske i morem iz drugih mjesta, dan kada će im biti dozvoljeno slobodno kretanje, mora ubilježiti zdravstvena komisija; u drugu se mora popisati sva uskladištena roba mrtva kao i živa i u kojem je lazaretu zatvorena; dan kad je uskladištena i dan kada je raspakovana, a zatim vjetrena, kako bi jedan od gore spomenute mogao označiti dan oslobođenja, na isti način kao i za osobe.
13. Na kraju svake sedmice, prior je dužan podnijeti podrobni izvještaj o stanju vojnika stražara i o svemu što ulazi i izlazi iz lazareta.
14. Svi oni koji su bili u Lazaretima i koji dobiju slobodu kretanja, moraju biti snabdjeveni pismenim svjedočanstvom priora, da su izdržali propisani kontumac.
15. U svetačne dane, kada izdržavaoci kontumaca prisustvuju svetoj misi mora prisustvovati i prior sa uobičajenom stražom, da drži red i pazi da se ne miješaju jedni sa drugima.
16. Prior mora najstrožije paziti na raskuživanje finih i grubih vuna koja dolaze iz Bosne, jer fine vune treba podvrgnuti dužem periodu kontumaca. One iz Hercegovine, razumije se po sebi, moraju ostati u kontumacu 7 dana.
17. Svih gore navedenih 16 članaka važe samo u vrijeme, kad u graničnim provincijama, Bosni i Albaniji, nema nikakvih zaraza, u protivnom slučaju od čega nas Bog sačuva, primiće nove propise i nova uputstva.
18. Konačno, uvijek mora stajati straža, danju i noću, u onoj kućici pred eminentnom kućom, koja će voditi brigu o lazaretima i o svemu što se odnosi na zdravstvenu službu.
19. Prior je odgovoran za izvršenje gore navedenih članaka, koji moraju važiti i točno se provoditi od časa kada ih primi.

Komisija se ponovno vraćala na pitanje Lazareta u pomenutom planu za unapređenje zdravstva odnosno njene službe, ali koja je tangirala i vaterinarsku službu u Dubrovačkoj Republici, ali nigdje se ne spominje posebno pitanje stoke, animalne proizvode i slično, što je međutim sigurno bilo ali je općim karantenom i to bilo zahvaćeno što se razabire iz pojedinih stavaka za raznu robu koja je morala izdržati karantin u Lazaretima.

Sve u svemu uzevši, gledajući dalekovidnost Dubrovačke Republike da u svim detaljima unaprijedi zdravstvenu službu pogotovo osnivanjem Lazareta, a prema ondašnjim medicinskim prilikama, moramo se diviti ovakvim naredbama, začuđujućim za ono vrijeme, jer takve mjere se i danas provode.

Dubrovnik — pogled s istočnih gradskih vrata na staru luku i otok Lokrum